

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за магістерською програмою професійного спрямування
«Державні та муніципальні фінанси»
(назва магістерської програми)

на тему: «Доходи державного бюджету: проблеми мобілізації та шляхи збільшення»

Виконавець:

Студентка Факультету фінансів та
банківської справи
Березюк Ірина Михайлівна

/підпис/

Науковий керівник:

К.е.н., доцент Волкова О.Г.

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми Необхідність забезпечення повноцінного існування держави в умовах значно жорсткіших ресурсних обмежень, зростаючі конкурентні виклики та зміни глобального торговельного та фінансового ландшафту, різке зростання уваги до побудови важелів запобігання кризовим явищам та посилення стійкості національної економіки вимагають удосконалення та перебудови базових економічних механізмів, і серед перших – механізму формування доходів державного бюджету в рамках відповідної бюджетної системи.

Проблема наповнення та зростання доходів Державного бюджету України набуває все більшої гостроти, оскільки з кожним роком видатки держави збільшуються, а пошук джерел їх забезпечення ускладнюється

Мета дослідження: дослідження теоретичних та практичних питань формування доходів Державного бюджету України та шляхів їх збільшення.

Завдання дослідження:

- визначити теоретичні засади доходів Державного бюджету;
- дослідити особливості організаційно-правового механізму формування доходів Державного бюджету України;
- оцінити фактори впливу на доходи Державного бюджету України;
- дослідити структуру, склад та динаміку доходів Державного бюджету України;
- здійснити прогнозування рівня доходів Державного бюджету України від динаміки ВВП;
- дослідити зарубіжний досвід формування доходів центрального бюджету держави;
- дослідити основні проблеми формування доходів Державного бюджету України ;
- узагальнити рекомендації щодо удосконалення системи формування доходів Державного бюджету України .

Об'єкт дослідження доходи Державного бюджету

Предмет дослідження механізм формування доходів Державного бюджету України.

Методи дослідження У процесі наукового дослідження застосовувалися такі методи як: діалектичного і системного підходів, порівняльний аналіз при дослідженні понятійного апарату доходів Державного бюджету; статистичних порівнянь при дослідженні доходів Державного бюджету України та оцінюванні факторів впливу на їх рівень; нормативно-оцінний метод при систематизації рекомендацій щодо вдосконалення системи формування доходів Державного бюджету України, математичного моделювання при прогнозуванні доходів Державного бюджету України .

Інформаційна база дослідження нормативно-правові документи України. У кваліфікаційній роботі також використовувалися звітні дані Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби, Рахункової палати України, Державного

казначейства України, Національного банку України, Державного комітету статистики України, а також монографії, наукова періодична література.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і висновки роботи апробовані на підсумковій студентській конференції : «І Всеукраїнська науково-практична конференція «Формування новітньої парадигми управління публічними та приватними фінансами в Україні» (м. Херсон, Херсонський національний технічний, 10 грудня 2020) з публікацією тез «Математичне моделювання впливу ВВП на доходи Державного бюджету України».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з 3 основних розділів. У першому розділі висвітлено основні теоретичні засади доходів Державного бюджету, їх сутність, класифікацію, досліджено організаційно-правові засади доходів Державного бюджету України. У другому розділі проаналізовано чинники впливу на формування доходів Державного бюджету України, досліджено рівень виконання запланованих доходів Державного бюджету України, їх динаміку та структуру за останні п'ять років, результати контрольної роботи Рахункової палати України щодо виконання доходної частини Державного бюджету України. Визначено взаємозв'язок ВВП та валютного курсу з доходами Державного бюджету та розраховано прогнозні показники доходів Державного бюджету України на 2020 рік шляхом застосування математичного моделювання залежності доходів Державного бюджету України від ВВП. У третьому розділі розкрито зарубіжний досвід формування доходів центрального бюджету держави, проблемні питання формування доходів Державного бюджету України та запропоновані шляхи їх збільшення.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні засади доходів Державного бюджету**» висвітлено основні теоретичні засади доходів Державного бюджету, їх сутність, класифікацію, досліджено організаційно-правові засади доходів Державного бюджету України.

У другому розділі «**Моніторинг доходів Державного бюджету України**» проаналізовано чинники впливу на формування доходів Державного бюджету України, динаміку та структуру доходів Державного бюджету України у період 2015-2019рр. Визначено взаємозв'язок ВВП та валютного курсу з доходами Державного бюджету та розраховано прогнозні показники доходів Державного бюджету України на 2020 рік шляхом застосування математичного моделювання залежності доходів Державного бюджету України від ВВП.

У третьому розділі «**Проблемні питання та шляхи вдосконалення формування доходів Державного бюджету України**» розкрито зарубіжний досвід доходів центрального бюджету держави, чинники втрат доходної частини Державного бюджету України та систематизовано заходи їх збільшення.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Розглянувши підходи різних науковців до визначення поняття доходів бюджету, визначено, що доходи бюджету розглядають як інтегровану сукупність економічних відносин, які виникають між державою, домогосподарствами та суб'єктами господарювання з приводу мобілізації фінансових ресурсів, що спрямовуються на забезпечення соціально-економічного розвитку, зокрема підвищення темпів економічного зростання країни та рівня життя й якості населення

2. Відповідно до класифікації за функціональним призначенням доходи бюджету поділяються на податкові, неподаткові, доходи від операцій з основним капіталом, офіційні трансферти. Кожен із цих складників є вагомим, однак найбільш бюджетоутворюючим компонентом є податкові надходження.

3. Встановлено, що на рівень доходів державного бюджету впливають зовнішні та внутрішні фактори, які мають економічне, соціальне, політичне та національне спрямування. До зовнішніх факторів належать: зовнішній державний борг, рівень інтеграції у зовнішньоекономічний простір, рівень цін на енергоносії, рівень зовнішньої фінансової допомоги від іноземних держав і міжнародних фінансових організацій. До внутрішніх - рівень ВВП, рівень відсоткової ставки, внутрішній державний борг, рівень податкових ставок, курс національної валюти, рівень податкоспроможності населення та рівень інфляції. Значною мірою прогнозування доходів бюджету ускладнюють такі чинники, як: значні масштаби тіньової економіки; квазіфіскальні операції; інфляція та інфляційні очікування; політична нестабільність у країні; нестабільність правового поля та неузгодженість законодавчих норм; неточність та часті зміни вхідних прогнозних параметрів; світові економічні кризи; рецесія тощо.

4. Встановлено зростання доходів Державного бюджету протягом останніх п'яти років в абсолютних показниках, проте, у 2019 році доходи державного бюджету становили 96% плану на рік. Невиконання плану доходів державного бюджету в 2019 році найбільше з 2015 року. Порівняно з 2018 роком, при прогнозованому зростанні на 12%, доходи державного бюджету у 2019 році збільшилися номінально на 7,6%, а з урахуванням цінового чинника – зменшилися на 0,5%. Порівняно з 2018 роком, доходи державного бюджету у 2019 році збільшилися на 70 млрд грн, збільшення доходів у 2019 році також зумовлено такими економічними чинниками, як зростання у 2019 році, порівняно з попереднім роком, середньомісячної заробітної плати, споживчих цін і цін виробників промислової продукції, імпорту товарів.

5. Встановлено зростання ролі центрального бюджету держави у перерозподільчих процесах: частка Державного бюджету України у Зведеного бюджету збільшилася з 54,4% у 2015 році до 56,6% у 2019 року. Останній показник мав би мати протилежну тенденцію, зважаючи на подальший розвиток фінансової децентралізації в країні, започаткованої з 2015 року на користь перерозподілу фінансового ресурсу місцевим бюджетам України. Поряд з цим, роль Державного бюджету у загальному розподілі ВВП країни знизилася за останні п'ять років, про що свідчать зниження частки Державного бюджету у ВВП з 27% у 2015 році до 25,1% у 2019 році. Разом з тим, на кінець 3 кварталу 2020 року цей показник зріс до 28,8%.

6. Встановлено, що фактичні значення ВВП у період 2015-2019рр. завжди були вищі за прогнозні. У 2015 році розрив між прогнозним і фактичним значенням становив майже 50%. При визначенні показників державного бюджету на 2019 рік враховано приріст реального ВВП на 3,0%, тоді як фактично він становив 3,2 %. За оцінкою Рахункової палати, більше від прогнозного зростання економіки сприяло збільшенню доходів державного бюджету на 2,0 млрд гривень. Це засвідчує системну проблему в достовірності планованих показників бюджету країни, породжує фінансову нестабільність та негативно впливає на якість державного прогнозування та, відповідно, формування Державного бюджету.

7. Встановлено, що в період 2015-2019рр. спостерігається заниження прогнозованого рівня інфляції в Україні з метою виконання планованих показників. За рахунок інфляційної складової бюджетні ресурси збільшились у 2008 р. на суму понад 2 млрд. грн. У грудні 2019 року споживчі ціни до грудня 2018 року зросли на 4,1 % при прогнозі, врахованому при затвердженні державного бюджету, 7,4%, внаслідок чого недонадходження доходів державного бюджету, за оцінкою Рахункової палати склало 4,9 млрд гривень Чинниками, що стримували у 2019 році зростання цін, стали: ревальвація курсу гривні до долара США і євро; падіння зовнішніх цін на товари українського експорту; зниження світових цін на енергоресурси, зокрема, ціна за барель нафти, за даними Світового банку; зростання простроченої заборгованості з виплати заробітної плати.

8. При визначенні показників державного бюджету на 2019 рік враховано зростання імпорту товарів і послуг – на 9,1%. Фактично, за даними НБУ, імпорт зріс на 7,1%. Менше від прогнозного зростання імпорту товарів і послуг призвело, за оцінкою Рахункової палати, до недонадходження 8,4 млрд грн доходів державного бюджету. Одним із основних чинників менших від прогнозованих темпів зростання імпорту товарів і послуг стало скорочення імпорту мінеральних продуктів на 7,0 відс., насамперед природного газу (на 48%), нафти та нафтопродуктів (на 13%).

9. Встановлено, що з використанням офіційного курсу гривні до долара США і євро у 2019 році обчислювалося 40% доходів державного бюджету.

У період 2015-2018 році простежувався курс на девальвацію гривні: у 2015 році курс долара до гривні становив 2184, 47грн, 2016 році – 2555, 13 грн, 2017р. – 2659, 66 грн, у 2018 році – 2720, 05 грн, Наприкінці 2018 року Національний банк України здійснив ревальвацію гривні, спрямовану на зв'язування грошової маси в обігу внаслідок чого у 2019 році курс становив 25,8 грн проти 28,2 грн прогнозованих. Відхилення фактичного значення обмінного курсу гривні від прогнозованого завдало втрат доходів Державного бюджету 31,7 млрд. грн, вони не були виконані у повному обсязі.

10. У роботі побудовані 2 математичні однофакторні моделі залежності доходів Державного бюджету України від ВВП та від валютного курсу за допомогою Excel з прямою залежністю та статистичною значимістю показників на рівні 98%, що підтверджує основний вплив ВВП та валютного курсу на доходну базу держави та здійснено прогнозування обсягів доходів Державного бюджету України на 2020 рік у розмірі 1147,15 млрд.грн при прогнозному значенні ВВП 4525,49млрд.грн

11. Основне навантаження з наповнення дохідної частини Державного бюджету за вказаний період лягало на податкові надходження, частка яких коливається в розмірі від 76,6% до 81,8%. До основних бюджетоутворюючих податкових надходжень відносяться ПДВ, акцизний податок, мито, податок на доходи з фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, рентна плата та плата за користування природними ресурсами. Розрахунки виконання планових показників податкових надходжень ілюструють недовиконання планів з 2017 року, у 2019 року найбільший показник невиконання 94,5%. Основними чинниками виступили ревальвація гривні, зростання імпорту та рівня інфляції меншими темпами ніж заплановано, зростання обсягів бюджетного відшкодування ПДВ; нижчі запланованих ціни на нафтопродукти та менші обсяги імпорту газу.

12. Податок на прибуток підприємств з 2015 року вперше показав позитивну динаміку, що було пов'язано з повною відмовою від застосування авансового механізму сплати податку, за яким розмір податкового зобов'язання визначається з огляду на результати минулого року. Встановлено приріст надходження податку на прибуток підприємств в усіх секторах у період 2015-2019рр. Найбільше зростання обсягів надходжень продемонстрували приватні підприємства (12,0 млрд грн, або 61,5%), при тому, що в кризовий період 2015 р./2016р. цей сектор найбільше скоротив відрахування. Підприємства державного сектору, збільшили сплату податку більш ніж у четверо, а банки в дев'ять разів.

13. Встановлено не виконання плану по акцизному податку з вироблених в Україні тютюнових виробів у 2019 році на 24%, що зумовлено зменшенням на 20% відсотків обсягу реалізації сигарет на внутрішньому ринку проти його очікуваного зростання. Зменшення реалізації тютюнових виробів, зокрема, зумовлено підвищенням цін внаслідок збільшення ставок акцизного податку на цю продукцію, а також перерозподіл ринку споживання в бік збільшення споживання тютюнових виробів з нижчим рівнем оподаткування, зокрема тютюнових виробів для електричного нагрівання, ставка акцизного податку на які менша у 3,5 раза.

14. Встановлено, що недовиконання податкових надходжень частково компенсовано за рахунок перевиконання планів за неподатковими надходженнями у 2019 році на 106 % завдяки доходу від переказаної частки чистого прибутку та дивідендів держпідприємств та коштів, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України". Поряд з цим, з 2015 року продовжується практика не виконання плану надходжень від приватизації: у 2018 року від приватизації державного майна перераховано до державного бюджету 268,65 млн грн, що становить 75,7 % виконання планового показника, у 2019 році перераховано 549,5 млн. грн, що становить 32,2%.

15. Доходи від власності та підприємницької діяльності у структурі неподаткових надходжень займають перше місце, при чому їх питома вага у 2019 році зросла та становила 61,3% проти 59,3% у 2015 року. Головним наповнювачем бюджету в розділі неподаткових надходжень «Доходи від власності та підприємницької діяльності» є Національний банк України. Найбільше серед дохідних джерел державного бюджету зросли кошти, що перераховуються НБУ відповідно до Закону України „Про Національний банк України” (частина прибутку

до розподілу за попередній рік). Таке збільшення зумовлено не результатами діяльності НБУ у 2018 році, а запровадженням через шість років після переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності змін в обліковій політиці НБУ, що спричинило накопичення зобов'язань протягом цих років та їх перерахування до державного бюджету у 2019 році та перевиконання плану.

16. Недоліки у формуванні доходів Державного бюджету України: низька якість прогнозу макроекономічних показників, на основі яких плануються показники державного бюджету; високий рівень тінізації в окремих галузях економіки; системні недоліки законодавчого регулювання, планування й адміністрування окремих податків та зборів (ПДВ, акцизний податок, екологічний податок, єдиний збір в пунктах пропуску); збільшення податкового боргу суб'єктів господарювання перед державним бюджетом, низький рівень надходження коштів від приватизації державного майна і заміщення їх державними запозиченнями; низька виконавська дисципліна учасників бюджетного процесу, зокрема при плануванні бюджетних програм.

17. Напрями вдосконалення системи формування доходів Державного бюджету України: дотримання принципу обґрунтованості планових показників доходів Державного бюджету, активізація діяльності податкових органів щодо стягнення податкової заборгованості, підвищення ефективності податкового контролю в сфері використання податкових пільг та трансфертного ціноутворення (автоматичний обмін податковою інформацією з іншими країнами), легалізація грального бізнесу, відмова від практики резервування податків шляхом їх сплати авансом у грудні поточного року, запровадження автоматичної системи цілодобового вагового контролю, забезпечення виконання плану по надходженням від приватизації, створення дієвої системи контролю за розміщенням відходів, забезпечення ефективності електронної системи адміністрування акцизного податку.

АНОТАЦІЯ

Березюк І.М. «Доходи державного бюджету: проблеми мобілізації та шляхи збільшення».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «072 Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою професійного спрямування «Державні та муніципальні фінанси». – (назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2020.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти доходів державного бюджету, а також практичні питання формування доходної частини Державного бюджету України.

Досліджено фактори впливу на формування доходів державного бюджету в Україні, проаналізовано динаміку, структуру, рівень виконання податкових та неподаткових надходжень Державного бюджету України за останні п'ять років, проаналізовано результати фінансового аудиту доходів державного бюджету Рахунковою палатою України.

Досліджено проблеми формування податкових та неподаткових надходжень Державного бюджету України, систематизовано заходи щодо покращення впливу податкових та неподаткових надходжень на формування доходної частини Державного бюджету України.

Ключові слова: Державний бюджет, доходи державного бюджету, податкові та неподаткові надходження, податки.

ANNOTATION

Berezyuk I.M. " State budget revenues: problems of mobilization and ways to increase ".

Qualification work for a master's degree in the specialty "072. Finance, Banking and Insurance» for the master's program in the field of "State and Municipal Finance"

Odessa national economic university. – Odessa, 2020.

The paper considers the theoretical aspects of state budget revenues, as well as practical issues of forming the revenue side of the State Budget of Ukraine.

The factors influencing the formation of state budget revenues in Ukraine are studied, the dynamics, structure, level of tax and non-tax revenues of the State Budget of Ukraine for the last five years are analyzed, the results of financial audit of state budget revenues are analyzed by the Accounting Chamber of Ukraine.

The problems of formation of tax and non-tax revenues of the State Budget of Ukraine are investigated, measures to improve the impact of tax and non-tax revenues on the formation of the revenue part of the State Budget of Ukraine are systematized.

Key words: State budget, state budget revenues, tax and non-tax revenues, taxes.